

Κατανοώντας την «Κοινωνική Συνάφεια» στην Ψυχολογία

Wabbie Long

Πανεπιστήμιο του Cape Town, Νότια Αφρική

Το κείμενο αυτό αποτελεί συνοπτική απόδοση του πρωτότυπου άρθρου, η οποία πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του μαθήματος ΨΧ78-Εφαρμοσμένη Κοινωνική Ψυχολογία, του Τμήματος Ψυχολογίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών (διδάσκων: αναπλ. καθηγητής Βασίλης Παυλόπουλος), κατά το χειμερινό εξάμηνο του ακαδημαϊκού έτους 2019-20. Εργάστηκαν οι: Άρης Αλεξίου, Ελένη Αλιπαρμάκη, Αγορίτσα Καρύδα, Χρυσοφίλη Κόντου, Στέλλα Κρικζώνη, Μαρία Λαμπράκη, Ελευθερία Μελαδάκη, Ειρήνη Μπαζέλλι, Ιωάννα Μπάρτζη, Εύη Ντινοπούλου, Μαρίνα Παπαϊωάννου, Άρτεμις Πολύζου και Γεωργία Φουρτούνη.

Περίληψη

Από τη δεκαετία του 1970 οι ψυχολόγοι ανά τον κόσμο αμφισβήτησαν την «κοινωνική συνάφεια» της Ψυχολογίας στις κοινωνίες τους. Περιέργως, το ζήτημα της κοινωνικής συνάφειας –δηλαδή, της διασύνδεσης της επιστήμης της Ψυχολογίας με τις κοινωνικές εξελίξεις και της συνεισφοράς της στη διαχείριση των κοινωνικών προβλημάτων– δεν έχει μελετηθεί θεωρητικά στον κλάδο, γεγονός που επιχειρεί να διορθώσει το συγκεκριμένο άρθρο. Πρώτον, περιγράφει τους τρόπους με τους οποίους οι διαφωνίες γύρω από το γνωστικό αντικείμενο και τα ερευνητικά ενδιαφέροντα της Ψυχολογίας δημιουργούν ένα περιβάλλον στο οποίο οι κατηγορίες σχετικά με την «απουσία κοινωνικής συνάφειας» μπορούν να ανθίσουν. Δεύτερον, διατυπώνει τη θέση ότι η προσφυγή της εφαρμοσμένης Ψυχολογίας στη βασική ψυχολογική έρευνα για την τεκμηρίωση της επιστημονικότητάς της προκαλεί αναπόφευκτα διαφωνίες γύρω από το ζήτημα της «κοινωνικής συνάφειας». Και, τρίτον, ισχυρίζεται ότι η μακροχρόνια αντίθεση της επιστήμης της Ψυχολογίας προς τον κοινωνικό τομέα την καθιστά ευάλωτη σε τέτοιου είδους διαμάχες, ιδιαιτέρως κατά τις τελευταίες δεκαετίες, οπότε παρατηρούνται ραγδαίες κοινωνικές αλλαγές. Τέλος, ο προβληματισμός του άρθρου επεκτείνεται στην αυξανόμενη διείσδυση της «συνάφειας της αγοράς» –δηλαδή, της λειτουργίας με βάση αρχές όπως η προσφορά και τη ζήτηση ή η αναλογία κόστους-οφέλους– στον παγκόσμιο ακαδημαϊκό χώρο και στη σημασία αυτής για τη σύγχρονη Ψυχολογία.

1. Εισαγωγή

Η «κοινωνική συνάφεια» της Ψυχολογίας, δηλαδή η ικανότητά της να συμβάλει στην ευεξία των καθημερινών ανθρώπων, έχει αμφισβητηθεί έντονα. Το συμπέρασμα αυτό προκύπτει από μία εξέταση των εξελίξεων στον κλάδο σε συγχρονικό επίπεδο (διαπολιτισμικά), όσο και σε διαχρονικό επίπεδο (ιστορικά). Οι ανησυχίες και τα θέματα που απασχόλησαν τους ψυχολόγους σε διαφορετικές περιοχές του κόσμου –Ινδία, Λατινική Αμερική, Αφρική, Κίνα, αραβικές χώρες– άλλοτε αντέγραψαν μηχανιστικά τα πρότυπα των Δυτικών χωρών (Βόρεια Αμερική και Ευρώπη) ή, ακόμα και όταν δεν το έκαναν, παρέμειναν στο περιθώριο των σημαντικών τοπικών εξελίξεων.

Στην αρχή του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου πολλοί ψυχολόγοι είχαν υιοθετήσει την άποψη πως η εξέλιξη που εξυπηρετούσε καλύτερα τον κλάδο ήταν ένας προσανατολισμός προς την αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων. Με τη λήξη του πολέμου υπήρξε μία αναθέρμανση του ενδιαφέροντος για τα κοινωνικά ιδεώδη της παροχής υπηρεσιών και της αποδοτικότητας, με αποτέλεσμα οι μεταπολεμικές αυτές απαιτήσεις να οδηγήσουν στην εμφάνιση της *ψυχοτεχνολογίας*. Επόμενη, καθοριστική ιστορική εξέλιξη αποτέλεσε η παγκόσμια οικονομική ύφεση του 1929, η οποία είχε ως συνέπεια τη βαθύτερη ευαισθητοποίηση των κοινωνικών επιστημόνων, διαδικασία που ενισχύθηκε ακόμη περισσότερο με το ξέσπασμα του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Επομένως, η ιστορία της «κοινωνικής συνάφειας» φαίνεται να συμβαδίζει με την εξέλιξη της Ψυχολογίας ως κλάδου, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι εμπλέκονται αιτιολογικά, παρά μόνο απλώς συναφειακά.

Το περιεχόμενο του όρου «κοινωνική συνάφεια» είναι περίπλοκο, το οποίο καθιστά δύσκολο να αποτιμηθεί η αξία του. Η «κοινωνική συνάφεια» είναι μία ιδέα που επικαλούμαστε κάθε φορά που διατυπώνεται μία άποψη αναφορικά με την

αξία που αναμένεται να έχουν για την κοινωνία οι επιστημονικές δραστηριότητες. Στη συνέχεια, το άρθρο επιχειρεί να παράσχει ερμηνείες για την αυθεντικότητα που έχει η συζήτηση για την «κοινωνική συνάφεια» στην Ψυχολογία και στοχάζεται πάνω στην αβεβαιότητα του κλάδου γύρω από το γνωστικό του αντικείμενο, τη θεμελίωσή του πάνω σε μία «καθαρή» επιστήμη και την προσαρμογή του στις δυσκολίες που προκαλούν οι κοινωνικές αναταραχές. Τέλος, ερευνά την αλλαγή νοήματος της «κοινωνικής συνάφειας» στην ανώτατη εκπαίδευση και τις συνέπειες της αλλαγής αυτής στον κλάδο της Ψυχολογίας σήμερα.

2. Η Ψυχολογία και το Αντικείμενο Μελέτης της

Μια ερμηνεία που εξηγεί την ανθεκτικότητα της συζήτησης γύρω από την κοινωνική συνάφεια της Ψυχολογίας έχει να κάνει με την ασάφεια των ορίων του γνωστικού της αντικειμένου, η οποία είναι εξ αρχής φανερή από την ύπαρξη μεγάλου αριθμού πεδίων και υποπεδίων. Το σύνολο των γνώσεων του κλάδου συντίθεται και από τις τρεις επιστημολογικές παραδόσεις κατά Habermas. Η εμπειρική-αναλυτική παράδοση αξιοποιεί τη μέτρηση και την παρατήρηση για να διατυπώσει νόμους που διέπουν τα φαινόμενα και έχουν προβλεπτική ισχύ. Η συμβολή της είναι εμφανής σε τεχνολογικό-γνωστικό επίπεδο, σε αντίθεση με τις άλλες δύο παραδόσεις των οποίων η αξιοποίηση αφορά κυρίως σε πρακτικό επίπεδο. Στην ερμηνευτική-ιστορική παράδοση η γνώση αποκτάται ερμηνευτικά, αφού οι ανθρώπινες πράξεις θεωρούνται εγγενώς φορείς κάποιου νοήματος το οποίο ο παρατηρητής επιδιώκει να ανακαλύψει. Τέλος, η επιστημολογική παράδοση της κοινωνικής δράσης, πέρα από την αναζήτηση των νόμων που διέπουν τα φαινόμενα, στοχεύει επιπρόσθετα στην προαγωγή μιας σκεπτόμενης, κριτικής συνείδησης στα εμπλεκόμενα άτομα. Οι ψυχολόγοι συμφωνούν ως προς το κεντρικό θέμα της επιστήμης τους, που είναι το «άτομο». Ωστόσο, δεν επιτυγχάνουν ομοφωνία σχετικά με το ποιο είναι το κατάλληλο σημείο

αφετηρίας του κλάδου (άλλοτε είναι η αντίληψη, η προσωπικότητα, το ασυνείδητο, οι στάσεις, κλπ.). Έτσι καλλιεργείται το έδαφος για διάφορους «πολέμους επικράτησης» (για παράδειγμα, ο συμπεριφορισμός επικράτησε της ενδοσκόπησης, ακολούθως η γνωστική επανάσταση επέκρινε την κοινωνικά αποστειρωμένη «ψυχολογία των αρουραίων») ως αντίδραση στην αντίληψη ότι η Ψυχολογία αποτυγχάνει να παράγει κοινωνικά σημαντικό έργο. Ωστόσο, οι ψυχολογικές κατηγορίες—σε αντίθεση με τα φυσικά φαινόμενα—δεν εμφανίζονται αυθόρμητα αλλά είναι ιστορικές κατασκευές και επιφορτισμένες με κοινωνικά νοήματα. Συνεπώς, ακόμη και αν επιτευχθεί συμφωνία μεταξύ της κοινότητας των ψυχολόγων για ένα σταθερό πλέον αντικείμενο μελέτης του κλάδου, αυτό θα νοηματοδοτείται —και επομένως η έρευνά του θα εξελίσσεται προς αντίστοιχες κατευθύνσεις— από το εκάστοτε χωροχρονικό πλαίσιο, αναιρώντας κατ’ ουσία την ίδια τη σταθερότητά του και οδηγώντας σε εκ νέου διαφωνίες περί της κοινωνικής σημασίας του.

3. Βασική και Εφαρμοσμένη Ψυχολογία

Η Ψυχολογία, πέρα από την υποκειμενικότητα του ατόμου, είναι δομημένη έτσι ώστε να μελετά ερωτήματα κοινωνικού ενδιαφέροντος. Για την καθιέρωση ενός επιστημονικού κλάδου είναι απαραίτητη η δημιουργία δικτύων συνεργασίας και η παραγωγή κοινωνικά χρήσιμης γνώσης. Για τη δημιουργία συνεργασιών, οι νέοι παραγωγοί γνώσης πρέπει να αποδείξουν την αξιοπιστία τους στους καθιερωμένους επιστήμονες. Τα προϊόντα της γνώσης αυτής πρέπει να ανταποκρίνονται στα συμφέροντα επιδραστικών κοινωνικών ομάδων, οι οποίες παρέχουν την ανάλογη χρηματοδότηση.

Στα πρώτα βήματα της σύγχρονης Ψυχολογίας, οι αντιφατικές αλλά αμοιβαία εξαρτώμενες απαιτήσεις της παραγωγής αξιόπιστης επιστημονικής γνώσης, αφενός, και της ανταπόκρισης στις ανάγκες της αγοράς, αφετέρου, ρύθμισαν τη δράση των

ψυχολόγων. Η βασική επιστήμη προσέθεσε κύρος στα παράγωγα της εφαρμοσμένης επιστήμης. Η ένταση όμως ανάμεσα στη βασική και την εφαρμοσμένη έρευνα επιδεινώθηκε διαμορφώνοντας δύο πεδία εφαρμογών: τις μακρο-εφαρμογές, οι οποίες συνδέονται με την κοινωνική πολιτική και τον στρατηγικό σχεδιασμό, και τις μικρο-εφαρμογές που έχουν τοπικά περιορισμένο εύρος ισχύος. Στην αντίθεση αυτή συνέβαλε η απόσταση μεταξύ του πλαισίου έρευνας (πεδίο ή ψυχολογικό εργαστήριο) και του πλαισίου εφαρμογής. Σε αντίθεση με τις μικρο-εφαρμογές, οι μακρο-εφαρμογές χαρακτηρίζονται από σημαντικό κενό μεταξύ των πλαισίων έρευνας και εφαρμογής. Το πρόβλημα έγινε πιο φανερό όταν η παγκοσμιοποίηση των επιστημών οδήγησε στην αύξηση του χάσματος, ενώ η ανάγκη για προβλεπτική εγκυρότητα της Ψυχολογίας απαιτούσε τη μείωσή του. Ως εκ τούτου, προέκυψε μια ψευδής αντίθεση ανάμεσα στη βασική και την εφαρμοσμένη Ψυχολογία, με την τελευταία να φέρεται πιο κοντά στην έννοια της κοινωνικής συνάφειας.

Ο Danziger, αναζητώντας την καταγωγή της σύγχρονης Ψυχολογίας, εισάγει τέσσερις ιδέες αναφορικά με την κοινωνική συνάφεια. Πρώτον, η ιστορία της «κοινωνικής συνάφειας» είναι κεντρική για την ιστορία του ίδιου του κλάδου. Η Ψυχολογία δεν θα μπορούσε να καθιερωθεί ως επιστήμη χωρίς να ανταποκριθεί στις προτεραιότητες των γραφειοκρατικών ελίτ για κοινωνική διαχείριση. Οι επικρίσεις που δέχεται ότι είναι κοινωνικά μη συναφής συνιστούν το τίμημα που πρέπει να πληρώσει για να διατηρήσει την επιστημονική της αξιοπιστία. Δεύτερον, η ανάπτυξη της σύγχρονης Ψυχολογίας καθορίστηκε από μια συγκεκριμένη κοινωνική ιεραρχία στις Δυτικές χώρες, γεγονός που αιτιολογεί γιατί η μεταγενέστερη εισαγωγή της σε άλλες κοινωνίες ήταν ατελέσφορη. Τρίτον, η δημιουργία μιας «κοινωνικά διασυνδεδεμένης» Ψυχολογίας συνεπάγεται τη δημιουργία συμμαχιών, καθώς η κοινωνία δεν είναι ένα ενιαίο και αδιαφοροποίητο σύνολο. Η αδυναμία της

Ψυχολογίας να επικεντρωθεί σε ένα συγκεκριμένο γνωστικό αντικείμενο δεν σημαίνει ότι είναι η ίδια προβληματική. Το αντικείμενο μελέτης της Ψυχολογίας σχετίζεται άμεσα με τα ενδιαφέροντα των εκάστοτε κοινωνικών ομάδων, τα οποία μπορούν να αλλάζουν με το πέρασμα του χρόνου και να παρέχουν ή όχι την ανάλογη χρηματοδότηση. Τέταρτον, η ανάπτυξη μιας κοινωνικά συναφούς Ψυχολογίας προϋποθέτει την ενίσχυση των δραστηριοτήτων της με πνεύμα δικαιοσύνης, και όχι την επανεφεύρεση ενός ολόκληρου επιστημονικού κλάδου. Γι' αυτό ο Danziger θεωρεί παράξενο το αίτημα για μια αφηρημένη, καθολικά αποδεκτή ψυχολογική γνώση που θα είναι έγκυρη σε όλα τα πλαίσια και για όλους τους σκοπούς.

4. Ψυχολογία και Κοινωνική Αλλαγή

Όταν οι συνθήκες αλλάζουν, η ψυχολογική θεωρία αγωνίζεται να διατηρήσει την κοινωνική της συνάφεια. Ο Gustav Jahoda παρατήρησε ότι η επιστήμη της Ψυχολογίας αρχικά δεν ασχολούνταν με θέματα που αφορούσαν την κοινωνική αλλαγή. Οι θεωρίες της δεν συμπεριλάμβαναν την «κοινωνική συνάφεια», γεγονός που οδήγησε σε κρίση. Συγκεκριμένα, οι έρευνες εστίαζαν το ενδιαφέρον τους στο άτομο και οι μέθοδοί τους είχαν βασιστεί στις φυσικές επιστήμες. Η Ψυχολογία, παρά τις δυσκολίες που αντιμετώπισε, υιοθετήθηκε από τις περισσότερες αναπτυσσόμενες χώρες σε Ασία, Αφρική και Λατινική Αμερική. Όμως δυσκολεύτηκε πολύ να πείσει τον μη Δυτικό κόσμο για την «κοινωνική της συνάφεια». Από την άλλη μεριά, στις αναπτυγμένες χώρες σημειώθηκαν σημαντικές κοινωνικές αλλαγές, το οποίο κατέστησε δυσκολότερη τη συνεισφορά της Ψυχολογίας στην αντιμετώπιση των προβλημάτων. Συνεπώς, οι μέθοδοι που ήταν εστιασμένες στη μελέτη του ατόμου σε περιόδους κοινωνικο-οικονομικής σταθερότητας αποδείχθηκαν ακατάλληλες στα τέλη της δεκαετίας του 1960 και στις αρχές του 1970, οπότε εμφανίζονται ριζοσπαστικές πολιτικές απόψεις, αφενός, και αναδύεται η μετα-αποικιοκρατική

εποχή στις χώρες του Τρίτου Κόσμου, αφετέρου. Όλοι στρέφονταν στον κλάδο της Κοινωνικής Ψυχολογίας, ο οποίος όμως ήταν ανεπαρκής να δώσει πειστικές απαντήσεις, γεγονός που ενέτεινε την κρίση. Κατά τη διάρκεια περιόδων κοινωνικής ισορροπίας η Ψυχολογία μπορούσε να επιβιώνει συγκαλύπτοντας τις επιστημολογικές της αδυναμίες, αλλά αυτό δεν ήταν εφικτό σε εποχές αστάθειας. Συνοψίζοντας, είναι φανερό το κυρίαρχο ενδιαφέρον του κλάδου της Ψυχολογίας για έλεγχο, καθώς και η πρόθεσή της για κριτική, χειραγωγημένη έρευνα.

5. «Κοινωνική Συνάφεια» και Κοινωνική Αναταραχή

Η κοινωνική συνάφεια αξίζει να μελετηθεί σε περιόδους κοινωνικής αναταραχής. Το αίτημα για κοινωνική συνάφεια αναδείχθηκε από τις κοινωνικές συνθήκες, εντός των οποίων δημιουργήθηκε το ανάλογο επιστημολογικό παράδειγμα. Στις ΗΠΑ δεν έλειπαν οι επιστημονικές αφορμές που θα μπορούσαν να πυροδοτήσουν το ενδιαφέρον για κοινωνική διασύνδεση (π.χ. το φαινόμενο Hawthorne, οι θεωρίες του Wundt, το φαινόμενο του έξυπνου Χανς, κ.ά.) μέχρι και τη δεκαετία του 1960. Ήταν όμως η κοινωνικοπολιτική κρίση στα τέλη της δεκαετίας αυτής που έδωσε ώθηση στο αίτημα της κοινωνικής συνάφειας. Εκτός Αμερικής, άλλος ένας παράγοντας πρέπει να ληφθεί υπόψιν: οι λανθασμένες προσπάθειες διεθνοποίησης της Ψυχολογίας. Στην ιστορική ανάλυση του Hiroshi Azuma, η εξέλιξη της Ψυχολογίας στην Ιαπωνία χωρίζεται σε πέντε περιόδους, στις οποίες αντικατοπτρίζεται η παραπάνω διαδικασία. Η πρώτη περίοδος της *πρωτοπορίας* είναι αυτή κατά την οποία ο κλάδος αναγνωρίστηκε και εισάχθηκε στη βιβλιογραφία. Στη δεύτερη, την *εισαγωγική* περίοδο, το αντικείμενο πέρασε στον ακαδημαϊκό χώρο. Ακολούθως, στην περίοδο της *μετάφρασης και μοντελοποίησης* αυξήθηκε ο αριθμός φοιτητών και ερευνητών, ενώ οι μελέτες και οι θεωρίες διαμορφώθηκαν μέσα από υπάρχοντα μοντέλα του ανεπτυγμένου (Δυτικού) κόσμου σε ένα κλίμα

παγκοσμιοποίησης. Έπεται η περίοδος της *γηγενοποίησης*, κατά την οποία διατυπώθηκαν και εφαρμόστηκαν πολιτισμικά ενήμερες θεωρίες. Τέλος, στην περίοδο της *ενσωμάτωσης* έγινε σύνθεση των Δυτικών και των ιαπωνικών θεωριών και εφαρμογών. Ανά τον κόσμο, στο τέλος της τρίτης περιόδου άρχισε ο προβληματισμός για την κοινωνική διασύνδεση. Δεν ήταν όμως αναπόφευκτο να αποδειχθούν χωρίς κοινωνική εγκυρότητα οι θεωρίες που απομακρύνθηκαν από την πολιτική, πολιτισμική και επιστημονική τους αφετηρία. Τελικά, αυτό που ώθησε τους ψυχολόγους στην άρνηση της εισαγόμενης επιστημονικής γνώσης ήταν το έντονα αντιαποικιοκρατικό κλίμα της εποχής.

6. Κοινωνική Συνάφεια και Κοινωνική Ψυχολογία

Μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο φαίνεται να τίθεται το ζήτημα της κοινωνικής συνάφειας και του ορισμού της. Καθώς οι ΗΠΑ είχαν οικονομική δύναμη την εποχή εκείνη, ήταν η χώρα που χρηματοδοτούσε την ανασύσταση των ευρωπαϊκών ιδρυμάτων, ενώ ταυτόχρονα διαιώνιζε το τυποποιημένο μοντέλο της επιστήμης που κυριαρχούσε μέχρι τότε. Μετά από την πρώτη απόπειρα συνεργασίας ΗΠΑ και Ευρώπης, η οποία ήταν άκαρπη, δημιουργήθηκε η Επιτροπή Διεθνούς Κοινωνικής Ψυχολογίας. Σκοπός της ήταν η διάδοση ενός παγκοσμίως κοινού σώματος κοινωνικοψυχολογικής γνώσης μέσα από τη διεξαγωγή ερευνών σε διαφορετικές χώρες του κόσμου. Το πρόβλημα αυτής της επιτροπής ήταν η δυσκολία να διερευνηθούν τα πραγματικά φαινόμενα σε κάθε χώρα με τις θεωρητικές βάσεις των Αμερικανών. Επιπλέον, η απλή *διάχυση* –έναντι της *θεωρητικής εμβάθυνσης*– που συνεπαγόταν η διεθνοποίηση της Κοινωνικής Ψυχολογίας απειλούσε να αποξενώσει τους συνεργάτες από διαφορετικές χώρες. Οι τοπικές κοινωνικές ανάγκες αναλύθηκαν με το θεωρητικό υπόδειγμα που οριζόταν από το μοντέλο του Δυτικού κόσμου, το οποίο δεν ήταν κατάλληλο για τις υπόλοιπες χώρες. Αυτός ο «διανοητικός

ιμπεριαλισμός» έγινε αντικείμενο προβληματισμού σε όλες τις ηπείρους, καθώς η πνευματική επεκτατική πολιτική των Δυτικών χωρών απειλούσε την εγκυρότητα της Ψυχολογίας ως επιστήμης, αλλά και ευρύτερα την ίδια τη Δυτική ηγεμονία σε πολιτικό επίπεδο.

7. Η Συνάφεια της Αγοράς στην Παγκόσμια Ακαδημαϊκή Κοινότητα

Η αμφισβήτηση της κοινωνικής συνάφειας της Ψυχολογίας που εγείρεται τις τελευταίες δεκαετίες επηρεάζεται πλέον όλο και περισσότερο από την εμπορευματοποίηση της ανώτατης εκπαίδευσης. Ειδικότερα, η εμπορευματοποίηση των πανεπιστημίων έχει οδηγήσει στην επέκταση του αιτήματος για κοινωνική συνάφεια στον οικονομικό τομέα, δηλαδή στη διασύνδεση με την αγορά. Τα πανεπιστήμια πλέον λειτουργούν σαν επιχειρήσεις, δηλαδή με γνώμονα την αναλογία κόστους-οφέλους, συχνά κάτω από την πίεση του κράτους. Ταυτόχρονα, η παραγωγή της γνώσης συντελείται στο πλαίσιο διεπιστημονικής συνεργασίας.

Υπό αυτές τις συνθήκες, η σχέση ανάμεσα στην επιστήμη και την κοινωνία αλλάζει. Η αποδοτικότητα της εκπαίδευσης αναλύεται πλέον με οικονομικούς όρους καθώς η τελευταία, λόγω έλλειψης χρηματοδότησης από το κράτος, στρέφεται στην αναζήτηση πόρων από την αγορά. Οι έρευνες εμπορευματοποιούνται, τα δίδακτρα αυξάνονται, ο φόρτος εργασίας διογκώνεται, με αποτέλεσμα μη μόνιμο ή ακόμα και μη ειδικευμένο προσωπικό να καλείται να καλύψει αυτές τις ανάγκες. Αυτή η κατάσταση περιγράφεται με τον όρο Μοντέλο 2, το οποίο έρχεται σε αντιδιαστολή και συμπληρώνει το μέχρι τότε ισχύον Μοντέλο 1.

Ενώ το Μοντέλο 1 αναπτύχθηκε σε μία πιο κλειστή κοινωνία γνώσης, το Μοντέλο 2 επεκτάθηκε σε ευρύτερο πεδίο. Καταρχάς, το Μοντέλο 1 προωθούσε τον αυστηρό ελιτισμό και οι λύσεις των εκπαιδευτικών προβλημάτων προτεινόταν στο πλαίσιο απομονωμένων επιστημονικών κλάδων. Επιπροσθέτως, ευνοώντας την

παραδοσιακή επιστημονική αριστεία, το Μοντέλο 1 δεν κατάφερε να συνδεθεί με την κοινωνία και δεν λειτουργούσε με κριτήριο την αποδοτικότητα. Στον αντίποδα βρίσκεται το Μοντέλο 2.

Το Μοντέλο 2 θα μπορούσε να περιγραφεί με τον όρο «τριπλή έλικα», δηλαδή ως αλληλεπίδραση πανεπιστημίου-αγοράς-κυβέρνησης. Κινείται στον άξονα προσφοράς-ζήτησης και συνδέεται με την εμπορευματοποίηση της γνώσης, το οποίο του αποδίδει χαρακτηρισμούς όπως «μετα-ακαδημαϊκή επιστήμη», «μετα-κανονική επιστήμη» και «ακαδημαϊκός καπιταλισμός». Από το άλλο μέρος, καταρρίπτει εν μέρει τον ελιτισμό του Μοντέλου 1 καθώς προωθεί τη διεπιστημονικότητα, η οποία επιτρέπει μια πιο σφαιρική θεώρηση τόσο σε θεωρητικό όσο και σε πρακτικό επίπεδο. Επιπλέον, η σχέση επιστήμης-κοινωνίας ενδυναμώνεται λόγω της άμεσης διάδρασής τους, καθώς η επιστήμη πλέον οφείλει να λογοδοτεί στην κοινωνία για το έργο και τα πορίσματά της. Έτσι, το Μοντέλο 2 χαίρει κοινωνικής αποδοχής, χρησιμότητας και αποδοτικότητας, εντασσόμενο στα σύγχρονα πλουραλιστικά περιβάλλοντα.

Από τα παραπάνω γίνεται φανερό ότι η διεπιστημονικότητα μειώνει την απόσταση ανάμεσα στην επιστήμη και την κοινωνία, καθιστώντας την πρώτη κοινωνικά υπόλογη σε μια κοινωνία ελέγχου. Είναι δυνατόν όμως να υπάρχει μία και μοναδική αμειψόμοια πτυχή της διεπιστημονικότητας; Στην πραγματικότητα, η ενοποίηση της επιστήμης είναι ουτοπική. Υπάρχει σημαντική απόσταση ανάμεσα στη δημοκρατική εκπροσώπηση της επιστήμης και στην πραγματική αξιοπιστία των επιστημονικών δεδομένων. Ναι μεν η επιστήμη αλληλεπιδρά με τους πολλούς, αλλά μέσω της δημόσιας λογοδοσίας της η επιχείρηση και ο νεοφιλελευθερισμός έρχονται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος. Έτσι δημιουργείται μία επίφαση επιστημονικής ακεραιότητας, αφού στην πραγματικότητα η ανανεωμένη καπιταλιστική ηθική του

νεοφιλελευθερισμού οδηγεί στην κατάλυση της γραφειοκρατίας και του κράτους πρόνοιας.

Επομένως, το καθεστώς γνώσης που περιγράφει το Μοντέλο 2 είναι αμφιλεγόμενο. Από τη μία, παλαιότερα η επιστήμη ήταν αυτόνομη ενώ τώρα ελέγχεται από εμπορικά και πολιτικά συμφέροντα. Από την άλλη, πλέον η επιστήμη επηρεάζει και επηρεάζεται από την κοινωνία. Σε κάθε περίπτωση, οι ακαδημαϊκοί δεν μπορούν πια να ζουν εκτός πραγματικότητας και είναι αναγκασμένοι να αναζητήσουν πρακτικές για να προσελκύσουν την προσοχή των φορέων χρηματοδότησης.

8. Σύγχρονες Τάσεις στην Ψυχολογία

Είναι γεγονός ότι η εμπορευματοποίηση της ανώτατης εκπαίδευσης και η κυριαρχία μιας νεοφιλελεύθερης ιδεολογίας εντός των ακαδημαϊκών πλαισίων έχουν επηρεάσει ριζικά τις σύγχρονες επιστήμες. Η μακροχρόνια σύγκρουση μεταξύ ακαδημαϊκής και εφαρμοσμένης Ψυχολογίας εμφανίζεται σήμερα μέσα από μία συσπείρωση του ερευνητικού ενδιαφέροντος γύρω από δύο διαφορετικούς μεταξύ τους τομείς: τη γνωστική νευροψυχολογία, αφενός, η οποία αντιπροσωπεύει τις φυσικές (εμπειρικο-αναλυτικές) επιστήμες και, αφετέρου, την πολιτισμική ψυχολογία και τη λογοψυχολογία που αντιπροσωπεύει τις κοινωνικές (ιστορικο-ερμηνευτικές) επιστήμες, κατά το μοντέλο του Habermas.

Αρχικά, η άνοδος των νευροεπιστημών αντικατοπτρίζει την επικρατούσα σήμερα νεοφιλελεύθερη ιδεολογία. Έχοντας ως κεντρικό σημείο την εγκεφαλική πλαστικότητα, δηλαδή την ικανότητα του εγκεφάλου να αλλάζει τη δομή και τη λειτουργία του με την πάροδο του χρόνου, η σύγχρονη γνωστική νευροψυχολογία ενθαρρύνει τους πολίτες να απαγκιστρωθούν από το μοντέλο του κράτους πρόνοιας και να αναλάβουν οι ίδιοι την ευθύνη της προσωπικής τους φροντίδας. Επιπλέον, καθώς επικεντρώνεται στις αρνητικές επιπτώσεις των εγκεφαλικών ασθενειών

επιτυγχάνει τη διασύνδεσή της με την αγορά. Χρησιμοποιώντας ως εργαλεία τη μέτρηση και την παρατήρηση εμβαθύνει στην πρόβλεψη και στον έλεγχο των φαινομένων που εξετάζει και ευθυγραμμίζεται με τα ερευνητικά ενδιαφέροντα των εμπειρικο-αναλυτικών επιστημών.

Από την άλλη πλευρά, η πολιτισμική ψυχολογία και η λογοψυχολογία ανήκουν στις ιστορικο-ερμηνευτικές επιστήμες. Ασχολούνται με κοινωνικά ζητήματα χρησιμοποιώντας την ερμηνεία ως εργαλείο για τη μελέτη και την κατανόηση των φαινομένων που εξετάζουν. Το ερευνητικό τους ενδιαφέρον και το ιδεολογικό τους υπόβαθρο ενισχύει την κοινωνική συνάφεια των κλάδων αυτών.

Παρ' όλα αυτά, ανεξάρτητα από τις μεταξύ τους διαφορές, οι προσπάθειες τόσο των φυσικών όσο και των κοινωνικών επιστημών να κερδίσουν οικονομικούς και πνευματικούς πόρους και να συμμετάσχουν δυναμικά στη διαδικασία παραγωγής της γνώσης τις καθιστά εξίσου συναφείς στον κοινωνικό και τον οικονομικό τομέα. Όμως η μακροχρόνια σύγκρουση μεταξύ ακαδημαϊκής και εφαρμοσμένης Ψυχολογίας υποδεικνύει ότι αυτή είναι μία από τις κυριότερες πηγές διαφωνίας στον κλάδο.

9. Συμπεράσματα

Στην επιστήμη της Ψυχολογίας είναι ανέφικτο να μην υπάρχουν διαμάχες γύρω από τον όρο «κοινωνική συνάφεια». Οι λόγοι που οδηγούν σε αυτό είναι: πρώτον, η αδυναμία του κλάδου να επιβεβαιώσει το γνωστικό του αντικείμενο, δεύτερον, το γεγονός ότι η Ψυχολογία εξαρτάται από μία βασική επιστήμη (χωρίς άμεση κοινωνική διασύνδεση) για την πιστοποίηση των υποθέσεών της, και τρίτον, ο κλάδος αντιμετώπιζε πάντα προβλήματα με την έννοια της κοινωνικότητας εξαιτίας τις επιστημονικής μεθοδολατρίας. Η διείσδυση του καπιταλισμού έχει μετατρέψει την κοινωνική συνάφεια σε χίμαιρα. Μια διαδικασία «καταπιεστικής ανοχής» έχει

αδρανοποιήσει την ανατρεπτική ικανότητα της Ψυχολογίας, ευθυγραμμίζοντάς την με την επικρατούσα νεοφιλελεύθερη λογική. Η μεταστροφή αυτής της κατάστασης θα μπορούσε να γίνει με την απάρνηση της επιστημονικής μεθόδου, κάτι που θα σήμαινε το τέλος του κλάδου της Ψυχολογίας όπως τον γνωρίζουμε σήμερα. Παρ' όλα αυτά, επειδή η κοινωνική συνάφεια συνδέεται με τη φυσιολογία ενός επιστημονικού κλάδου, αλλά και με τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτικά δρώμενα, η διαμάχη γύρω από το ζήτημα αυτό στην Ψυχολογία δεν μπορεί να πάψει να υπάρχει.

Βιβλιογραφία

- Long, W. (2014). Understanding 'relevance' in psychology. *New Ideas in Psychology*, 35, 28-35. doi:10.1016/j.newideapsych.2014.06.003